

İktisat ilmi ve iktisat siyaseti

İktisat ilminin bütün ilimler arasında kendine mahsus bir yer almasını mevzuunun hususiyeti izah eder. Nihayet onun meşgul olduğu meseleler her ferdin hayat mücadelesinde siklet merkezini teşkil eder. Bunun neticesi olarakta, gereği gibi bir ihtisas tabisili yapmamış olanlar kimyada veya nazari fizikte söz söylemeğe cesaret etmezken, iktisat ilmine müteallik meselelerde hüküm vermeğe hemen hemen herkes kendini salâhiyettar görüyor. Gene bu sebepten dolayı iktisatçı olmıyanların bu iktisadı pek çok defa iki noksanla malûldür: birincisi iptidai istidlâl hatalarıdır; bunlara mâni olmağı öğrenmek ancak ilmimizi sistematik surette tetkik ve iki asır zarfında kazanılan neticelerini tenkidî tarzda temessül etmekle mümkündür. Fertlerin hususi iktisadi menfaatlarının kolayca varılan hakikatleri bulandırması ikinci noksanı teşkil eder. İşte bunun neticesi olarak iktisatçı hayatının büyük bir kısmını âmiyane iktisadın hatalarını düzeltmekle geçirmek mecburiyetindedir. İlmimizi incelemeyeğe çalışacağına, daha yüz sene evvel umum iktisatçılarca kabul edilmiş olan basit bilgiyi hep gene ve ısrarla tekrar etmek ıztırasında kalır. Başka hiç bir ilimde böyle yakışık almıyan bir manzara karşısında kalınmaz. İktisat ilminden başka hiç bir ilim dışardan

gelen hücumlara karşı yaşama hakkını müdafaa etmek mecburiyetinde değildir. Hep gene ve bilhassa iktisadî buhran zamanlarında deniyor ki : İktisadın vardığı neticeler hiç bir işe yaramıyor; böyle bir buhran zamanının hususî şartları iktisadın vazetmiş olduğu kanunları hükümsüz bırakıyor ve iktisatçılar baştan aşağı " sanat değiştirmelidirler.,, İktisada karşı yapılan bu hücumların bir şeklinde de iktisadî nazariyelerin faydası inkâr ediliyor ve onun yerine iktisatçılardan münferit hadiseler için tatbiki reçeteler isteniyor. Bu gibi şeyler daha umumî harp esnasında Almanyada ve diğer memleketlerde usandırılıya işitildi. Hiç bir yerde Almanyadaki kadar iktisadî nazariyeler hakir görülmedi; fakat gene hiç bir yerde bu hakir görmeden dolayı oradaki kadar şiddetli intikam alınmış değildir. Zira iktisadın iptidai esas kaideleri hakkındaki bilgi kıt olmasaydı, Almanyada dünya tarihinin kaydettiği en büyük enflasyon vukua gelemezdi. ¹⁾ Bilâhara iktisadî nazariyelerden daha ameli bir şey bulunmadığı ve onlar olmayınca iktisadî hayatın büyük bağılıkları karşısında âciz kaldığı hakikatine pişmanlıkla dönülmüştür. Hekim insan uzviyetinin kanunlarını esaslı olarak bilmeden müessir tedavi yapamaz; bunun gibi iktisat siyasetçisi, iktisadî bilgiyi hakir görürse, mütetabbip olur. Şüphesiz bu bilgi çok defa müziç telâkki edilecektir; fakat hastasına sabırlı olmasını söylemeğe, onu eziyetli ve uzun süren tedaviye tabî tutmağa, muayyen yiyecek ve içeceklerden sakınmasını ihtar etmeğe mecbur olan tabip de izaç eder. Bundan dolayı tıbbî reddetmek budalahgım kim gösterir ki ?

Bahusus bugün, siyasetin en mühim meselelerini iktisat meseleleri teşkil ederken, herhangi diğer bir ilimden ziyade siyasete yakın olmasından iktisat için ayrı bir tehlike doğar. İşin kızılacak ciheti şudur ki, iktisatçı bu hususta kimseyi memnun edemiyor. Bazıları iktisatçıları, iktisat siyasetile çok az alâkadar oluyorlar diye tahtiye ediyorlar; diğerleri ise iktisatçıların iktisat siyasetine ait meselelerde fikir beyan etmelerine bile kızıyorlar. Birinci zümreye mensup tenkitçiler, iktisatçıların ortaya çıkıp ta iktisat siyasetinde kendilerinin hiç istemedikleri tavsiyelerde bulunmaları halinde ekseriyetle pek fena şaşıracaklardır. İkinci zümreyi teşkil eden tenkitçiler ise, kendi isteklerine göre söz söylendiği tak-

¹⁾ Birleşik Amerika Devletlerinde vaziyetln bugün müşabih olduğunu «New Deal iktisadı» adlı yazımda gösterdim; bu yazı Viyanada çıkan « Zeitschrift für Nationalökonomie » (İktisat mecmuası) da neşrolunmuştur.

dirde, iktisatçıların iktisat siyasetine müteallik meselelerde cephe almalarına hiç te kızmıyacaktırlar. Yâni esas itibarile iki zümre de iktisat siyaseti sahasındaki taleplerinin iktisatçıları tarafından göğe çıkarılması vaziyetini mefkûre olarak tahayyül ediyorlar. Bunun için reklam ajanları kullanmanın daha uygun olacağını ve iktisat siyaseti için zaruri olan iktisat ilminin hürriyeti alınmakla can damarları kesileceğini ve böylelikle milletin menfaatine en şiddetli tarzda muğayir hareket edileceğini gözden kaçırıyorlar.

Demek ki ikisinin arasında kat'î bir hudut tespit olunmakla iktisadın hem ilmüne, hem siyasetine aynı derecede hizmet edilmiş olur. Ne siyaset ilme, ne de ilim siyasete karışmalıdır. Ancak böylelikle ilim hakikaten yükselebilecek ve ancak böylelikle siyaset, ilmin vardığı neticeleri kullandığı takdirde, ondan hakikaten istifade edebilecektir. İktisatçı iktisat siyasetçisine ne yapması lâzım geldiğini emredemez ve emretmemelidir de; zira bunu yaparsa siyasetçi olur; hem fena bir siyasetçi olacağı da muhtemeldir. Fakat ona şu hususlarda yardım etmeli ve reyini bildirmelidir: 1 — Muayyen bir gayenin - meselâ paranın istikrarı veya ziraatin teşviki - maksada en uygun şekilde teminini göstermek, 2 — İktisat siyasetindeki tenakuslara dikkatini celp ve 3 — İktisat siyaseti sahasında düşünülen bir tedbirin neticelerini en son teferruatına kadar tahlil etmek. Neticeleri önceden gereği gibi düşünülmemiş olan tedbirlerin alınmaması itibarile bu sonuncusu bilhassa ehemmiyetli görünüyor. Bunun için de iktisadi nazariye zaruridir. İktisat nazariyecilerinin sözlerine biraz fazla ehemmiyet verilmiş olsaydı, beşeriyet bu son 20 sene zarfında ihtimal bir çok fenalıklardan korunmuş olacaktı. ²⁾ Meseleyi canlandırmak için bir tek misal ele alalım: Harpten sonra bir çok Avrupa memleketlerinde mesken buhranını tahfif etmek için meskenleri icar mecburiyeti vazolundu, fakat bilâhara her yerde doğurduğu imkânsız vaziyetler dolayısıyla gene kaldırıldı. Mesken kiralari cebri surette mümkün merteye düne tespit edilmekle başlandı. Fiat teşekkülü mekanizması hakkındaki en basit iktisadi esas kaidelerin tatbiki muhakkak olarak husule gelecek neticeleri öğretebilirdi. Her azâmi fiat siyasetinde olduğu gibi burada arz ve talep arasındaki muvazene bozuldu: Bir taraftan mesken talebi yükseliyor, diğer taraftan mesken arzı azalıyor. Devlet şimdi

²⁾ E. Cannan, Bir iktisatçının protestosu, Londra 1927 (An economist's protest, London 1927) .

ikinci adımı atmağa ve mevcut mesken hacmini müsadere ederek her hangi « âdil » bakımlara (müracaatın sırası, ailelerin büyüklüğü ve saire), tatbikatta ise keyif ve rüşvete göre mesken arayanlar arasında taksim etmeğe mecburdur. Bu şartlar altında inşaat faaliyeti hemen hemen durduğundan devlet için mesken inşaatını kendi eline almaktan başka çare kalmıyordu. Mesken piyasasında nihayet nasıl tahammül edilmez bir vaziyetin husule geldiğini cebri mesken idaresinin tatbik edildiği bir memlekette oturmuş olan herkes bilir. Esasında iyi niyetle tatbik edilen bu siyasetin irişilmek istenen hedefe tezat teşkil eden bir neticeye vardığı şüpheden varestedir: Mesken buhranı hafifliyeceği yerde şiddetlendi. ³⁾ O zaman edinilen tecrübeler hakikaten o kadar ürkütücü olmuşlardır ki, bugün bile, en müfrit devlet müdahalelerinden çekinilmezken, cebri mesken idaresinin yeniden tatbikini kimse akıldan geçirmemektedir. Almanya'da ve Avusturya'da iktisat nazariyecilerinin cebri mesken idaresinin tesirleri hakkındaki izahatlarının bu usulün kaldırılmasında mühim bir âmil olduğu ispat olunabilir; fakat acaba neden bunların sözü daha evvel dinlenmemiştir ?

İktisadi nazariyenin ameli iktisat siyasetine tatbiki sair bir çok misallerle gösterilebilir. Devlet bütün polis kuvvetini kullanarak karz faizi için muayyen azami bir had kabul ettirmek isteyince husule gelecek olan neticeleri düşünmek çok faydalıdır ⁴⁾. Harp esnasında gıda maddelerine tatbik edilen narh idaresile edinilen tecrübeler herkesçe bilindiğinden onları burada tahlil etmeğe lüzum yoktur. Bütün bu hallerde, arz ve talepte bulunanlar bir piyasada karşılaştıkça her zaman ve mekânda cari olan iktisadi nazariyenin neticelerinin tatbiki mevzuubahstır. Bu mânâda olarak İngiliz, Alman, Fransız veya Türk iktisadı yoktur, ancak umumen muteber cihanşumul bir iktisat vardır ve onun metodu her yerde aynıdır. Panteleoni Lozan'da açış dersinde ⁵⁾ dedi ki: «Il n'y a que deux écoles (en économie politique). L'école de ceux qui connaissent l'économie politique et l'école

³⁾ F. A. Hayek: Kiraciyi himaye meselesi, Viyana 1929 (Das Mieterschutzproblem, Wien 1929).

⁴⁾ Tatsilen izah olunduğu eser: W. Röpke: Devlet müdahaleciliği, devlet ilimleri el kitabı, 4-üncü tabı, tamamlıyıcı cilt (Staatsinterventionismus, Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4. Auflage, Ergänzungsband).

⁵⁾ M. Panteleoni: İktisatçıları ayıran noktai nazar ihtilâflarının mantikî mahiyeti hakkında, Cenevre 1897 (Du caractère logique des différences d'opinions qui séparent les économistes, Genève 1897).

de ceux qui ne la connaissent pas. Ces deux écoles se font naturellement toujours la guerre»⁶⁾.

İktisat siyasetinde düşünülen bir tedbirin neticelerini tahlil ederken, iktisatçının nankör vazifesi ekseriyetle **arzu edilmeyen** neticelere katlanmak lâzımgeldiğini ispat etmekten ibaret kalıyor. Buna göre iktisatçı **arzu edilmeyen** sıfatını alınmak istenilen tedbire takacak olsa, kendisine yasak olan siyaset toprağına ayak basmış olur. Onun için iktisat siyasetçisine şunu söylemekle iktifa edecektir: «Bu tedbiri aldığın takdirde şu neticeler hasıl olacaktır. Düşün bir kerre; buna rağmen tedbiri alacaksan, bu senin bileceğin bir iştir. Bütün neticelerine dikkat nazarını celbetmekle ben vazifemi yaptım.» Çok defa iktisatçı, bir devlet müdahalesinin icrası için zarurî olan masraf ve fedakârlıkları hatırlatmak mecburiyetindedir. Bilhassa bu husus pek çok defa ve pek kolay unutuluyor. Bunun için himaye gümrüğü siyaseti iyi bir misal teşkil eder; burada alelekser münferit sanayi şubelerinin istihsalini teşvikten bahsediliyor, fakat ender olarak bu teşvikin ancak millet iktisadiyatında diğer unsurların karşılık olarak daha yüksek fiatlar tediye etmeğe mecbur kalmaları şeklinde mümkün olduğu düşünülüyor. Demek ki himaye gümrüğü siyasetinde esas mesele şudur: bir kısmına verilen imtiyaz diğerlerinin fedakârlıklarına değer mi? Bu meseleyi **halletmek** siyasetin işidir. İktisatçıya düşen vazife, meseleyi **vazetmektir**, yâni himaye gümrüğünün tesir tarzını teferruatına kadar göstermek. Başka türlü ifade ile: tesirlerini teferruatına kadar tahlil ederek iktisat siyasetinde muayyen bir kararı hazırlamak iktisatçının vazifesidir. Ancak böylelikle **makul**, yâni bütün ahval ve şeraîti tartan bir karar mümkün kılınır.

İktisadın tatbiki iktisat siyasetine yapacağı diğer mühim bir hizmet, devlet müdahalelerini bugünkü iktisat sistemimize (piyasa iktisadı) uygun olup olmadıklarına göre iki gruba ayırmaktır. İktisat sistemimize uygun olmıyan devlet müdahaleleri, onuu dahil bünyesile telifi kabil olmıyan bir tezat teşkil edenlerdir. İktisat sistemimize uygun olmıyan bu gibi devlet müdahaleleri için narh usulü, cebri mesken idaresi, faizi tahdit siyaseti misal teşkil ederler; diğer taraftan dükkânların saat 7 de kapatılması iktisat sistemimize uygun bir tedbirdir. İktisat sistemimize uygun

⁶⁾ Fransızca metnin Türkçesi: «Yalnız iki mektep vardır (iktisatta): İktisadı bilenler mektebi ve iktisadı bilmeyenler mektebi. Tabiatile bu iki mektep daima birbirile mücadele ederler».

olan devlet müdahalelerine sırf «Data» diye bakılmamalıdır⁷⁾; bunlar muayyen bir zaman geçtikten sonra piyasa iktisadî mekanizmasına, onu tahrip etmeksizin, uyarlar. Meselâ harici ticaret mekanizması himaye gümrükleriyle yeni şartlara tabi tutulur, fakat katiyyen kaldırılmaz. Halbuki kontenjan siyaseti ve döviz murakabası mekanizmayı ehemmiyetli surette işlemez hale getirir ve böylece iktisat sistemimize uygun olmıyan tedbirler olduklarını gösterirler⁸⁾. Bunun neticesi olarak iktisadî sistemimize uygun olmıyan müdahaleler, onun mühim uzuvlarının faaliyetini sekteye uğrattıkları cihetle, diğer ve daha kuvvetli tedbirler almağa mecbur ederler. Devlet bu gibi müdahalelerle gittikçe daha ziyade müdahalecilik yoluna sürükleniyor ve nihayet saf ve sade olarak «pur et simple» Sosyalizm'e varıyor. Yukarıda izah edilmiş olan cebri mesken idaresi bunun için canlı bir misaldir. Keza milletler arası ticaret siyasetinin 1931 senesinden beri gittikçe genişleyen kontenjan sistemi, takas ve «clearing» mukaveleleri ve döviz murakabası gösterdiği inkişaf bu yoldaki ilk adımın müdahaleciliğe ve nihayet Sosyalizm'e doğru götürdüğünü ispat eder; bunun neticesinde bütün dünyada iktisadî münasebetler gittikçe daha acıklı olmuşlardır.

Bundan iktisat siyaseti için şu netice çıkarılabilir: her devlet müdahalesinin tatbikinden evvel bunun iktisat sistemimize uygun olup olmadığı araştırılmalıdır; eğer iktisat sistemimize uygun değilse, varılmak istenilen gaye daha az müfrit ve «uzvi» yolda tahakkuk ettirilmek gerektir.

Bu münasebetle şimdiki Türk iktisat siyasetinin imkân dahilinde iktisat sistemimize uygun olmayan devlet müdahalelerinden kaçındığını tespit etmek dikkate değer. Zira Türk iktisat siyasetinde siklet merkezini devlet tarafından tesis olunan büyük sınaî teşebbüsler teşkil eder; bu ise piyasa iktisadının bünyesine hiç bir suretle zıt değildir.

Serbesti ile müdahalecilik (Liberalisme - Interventionisme) arasında eskidenberi mevcut davada şimdiye kadar bu makalede cephe alınmamış olması basit bir sebepten ileri gelmektedir: bu münakaşa bugün ehemmiyetten düşmüştür ve bu itibarla fuzuli

7) Data (lâtince): İktisadî vetirenin muta şartları.

8) Bu irtibatları ilk defa G. Haberler «Liberal ve planlı iktisat bakımlarından ticaret siyaseti» adlı kitabında tetkik etmiştir (Berlin 1934).

Liberales und planwirtschaftliche Handelspolitik, Berlin 1934.

telâkki olunuyor. Burada nassî hükümler vermek fenadır, çünkü şeniyette sarîh olarak « biri yahut diğeri » değil, daima ancak « birinden veya diğerinden fazla » mevzuu bahis olabilir. Yüzde yüz, saf bir sosyalizmin tahakkuku için çalışılmadıkça, daima bu iki prensibin ancak bir halitası görülecektir, çünkü saf serbesti imkânsızdır, saf müdahalecilik ise kendi kendini kaldırır ve sosyalizme inkilâp eder. İktisadi hayatta serbesti ile müdahalecilik, hürriyet ile mecburiyet arasında hangi ihtilât nisbetinin doğru olduğu meselesi ancak münakaşa mevzuu olalabilir. Tabiatile bu meyanda hem zamanın hem de her memleketin hususiyeti gözetilmelidir. Bu bilhassa yeni Türkiye için varittir; ehemmiyetli derecede devlet müdahalesi tatbik edilmeksizin hükümetin güttüğü yüksek gayelere asla irişilemez. Fakat her memleket için şu esas kaideyi kabul etmek gerektir: Devlet müdahalesini talep eden kimsaye tedbirin maksada uygun olduğu hakkında « ispat külfeti » tahmil olunmalı ve her türlü devlet müdahalesinde iktisadi vetirenin serbest cereyanının bu manipülasyonu için kâfi sebepler istenmelidir. Böyle bir tetkik için de iktisadi nazariye zaruridir. İktisat siyaseti sahasındaki tedbirlerin ciddi ve esash surette tetkikine milletin refah ve saadeti bağılı olduğundan iktisadi nazariyenin anlayışlı ve makul şekilde muhafaza ve himayesi milli ehemmiyeti haiz âmir bir hükümdür.

*Istanbul Üniversitesi Ekonomi ve Sosyoloji
İnstitüsü Müdürü*

Prof. Dr. WILHELM RÖPKE

Türkçeye çeviren :

İktisat asistanı : BÜLENT CEMİL